

Tapatumas, kultūrinė transmisija ir nacionalinis švietimas

Tyrėjos: Duoblienė L., Bulajeva T., Stonkuvienė I., Purvaneckienė G. (2010)

Tyrimas finansuotas Lietuvos mokslo tarybos (Nr. MIP-10429)

Tyrimas apėmė teorinę ir empirinę dalis.

Teoriniu tyrimu buvo tirta kultūrinė ir politinė literatūra sąsajoje su švietimu. Nustatyta, kad dauguma teoretikų linkę manyti, kad šiuolaikinė kultūra yra esmiškai pakitusi, o jaunoji karta atitinkamai gyvena visiškai kitokį, nei vyresnės kartos, gyvenimą, savaip supranta kultūrą, jos paskirtį ir yra lengvai naujosios kultūros veikiami, taigi tautos idealai, simboliai, istorija, kalba, religija jiems praranda savo ankstesnę vertę. Be to, tyrėjų nuogaustaujama, kad vyksta didelė supranacionalinių organizacijų įtaka valstybėms, jų kultūriniam savitumui, nacionaliniam švietimui, kuris praranda savitumą, derindamasis prie tarptautinių standartų, lenktyniaudamas kompetencijų ugdymo varžybose. Sykiu kinta asmens kultūrinis tapatumas, o ypač jaunų žmonių, įgaudamas hibrido bruožų. Teoretikų sprendžiamas esminis klausimas - kaip galima geriau atsispirti globalizacijos kultūrai: ugdant jaunuolį/ę, turinčius etnocentrinį tapatumą ir/arba europocentrinį tapatumą, kaip atsaką globalizacijos atnešamai ideologizuotai suprekintai kultūrai. Jei Europos dokumentai labiau orientuoti į europocentrizmą, tai Lietuvos švietimo dokumentai labiau pabrėžia etnocentrizmą. Lietuvos švietimo politikų veiksmai ir naujos strategijos yra laviruojantys, iš vienos pusės siekiant įsijungti į tarptautinius tinklus, tuo pačiu įtikti tarptautinėms pasaulio ar Europos struktūroms ir sykiu saugo savo kultūrinį individualumą, jį labiausiai siejant su tautiniu tapatumu, tautos istorija. Toks akivaizdžiai dvipusis švietimo politikų elgesys atneša sumaištį į švietimą, kurio kryptis ugdytojų vangiai suprantama. Tuo tarpu Lietuvos teoretikai kvestionuoja pačią lietuviškojo tapatumo sampratą, nesutaria kokiais parametrais remiantis turėtų būti apibrėžiamas tautinis tapatumas, dažnai jį tapatindami su kultūrinio tapatumu, o tie, kurie supranta kultūrinį tapatumą plačiąja prasme, kaip tapatumą etniniu, kalbiniu, religiniu, lyties, socialiniu požiūriais, kol kas tiria tik mokyklas ir mokytojus, nepaliesdami šeimos, o ypač kultūrinio perdavimo formų transformacijos.

Empirinėje dalyje, taikant pusiau struktūruotą interviu, buvo tiriama, kaip formuojamas kultūrinis tapatumas perdavimo būdu šeimoje ir mokykloje, kokios formos labiausiai gajos ir kaip kultūrinis tapatumas (tautiniu, kalbiniu, religiniu, lyties, socialiniu požiūriu) kinta, kas daro didžiausią įtaką. Tirta 10 skirtingų Lietuvos mokyklų (5 miesto ir 5 kaimo) 11 kl. mokinių ir su kiekvienu jų tiesioginiais ryšiais ugdymo procese susijusių ugdytojų t.y. suformuota 10 tyrimo lizdų po 4 žmones (mokinys/ė- jo/jos tėvas arba motina – jo/jos senelė arba senelis – jo/jos klasės auklėtoja/as; viso 40 informantų).

Nepasitvirtino hipotezė, kad vertikalioji kultūrinė transmisija šeimoje (vaikai -tėvai - seneliai) ir netiesioginė transmisija mokykloje (mokiniai – mokytojai) užleidžia vietą horizontaliajai (bendraamžiai, aplinka), kad vyresnieji praranda autoritetą. Paaiškėjo, kad moksleiviai itin vertina šeimą, jos saugojamą ir puoselėjamą kultūrą (tradicijas, kalbą, religiją), tačiau moksleivių santykis su seneliais yra produktyvesnis nei su tėvais, taigi vertikalioji transmisija – netiesioginė. Tėvai pasirodė esanti labiausiai pasimetusi ir netvirta savo įsitikinimais karta, nors jaunimas juos vertina ir pripažįsta kaip autoritetus. Mokykla savo funkcijos tiesioginio kultūrinio tapatumo formavimo požiūriu pilnai neatlieka, nors atlieka kitą – kritiškumo ugdymo funkciją, kas leidžia jaunuoliams/ėms patiems atsakingiau formuoti kultūrinį tapatumą. Tyrimas paneigė nuogaustavimus dėl tapatumo hibridizavimo, savo kultūros vertybių atsisakymo, praradimo, jos ištakų vertės nesupratimo.

Jaunuoliai tapatumą konstruoja iš paveldimai perduodamų vertybių, savarankiškai jas permąstydami. Tokie netikėti rezultatai, viena vertus, atitinka kai kuriose kitose valstybėse gautus empirinių tyrimų rezultatus, kad jaunoji generacija greitai keičiasi tik vyresniųjų sąmonėje, o realiai ji kinta labai nedaug, nors be abejonės neišvengiamai palaipsniui keičiasi veikiama globalizacijos. Kita vertus, moksleivių vertinama religija, kurią mažai pažįsta, puoselėjamos tradicijos, kurios praktikuojamos tik per didžiąsias šventes, meilė gimtajai kalbai, kuomet prioritetu tampa užsienio kalbos, nesirūpinimas socialiniu statusu ir jam suteikiamomis galimybėmis, nors pripažįstama, kad švietimas turi užtikrinti lygias jo prieigas visoms socialinėms grupėms, perėmimas lyčių vaidmenų pagal pavyzdį, nors jis tėvų kartoje buvo kitoks, nei šiandien jų pačių praktikuojamas, verčia svarstyti ir kitas duomenų interpretavimo galimybes - ar kultūrinis tapatumas netampa dar viena simuliacija, sudėliota iš išmoktų ir be pasipriešinimo, bet formaliai priimamų kultūros vertybių, simbolių, stereotipų, nors realiame gyvenime tas tapatumas įgauna kitus pavidalus, kitą raišką, kurią atpažinti ir suprasti reikia naujų instrumentų.